

6. Horoshkina, O. M., Bondarenko, N. V., & Popova, L. O. (2020). *Metodyka kompetentnisno oriietovanoho navchannia ukrainskoi movy uchniv litseiu na rivni standartu [Methodology of competence-oriented teaching of the Ukrainian language for lyceum students at the standard level]*. Kyiv: KONVI PRINT. [in Ukrainian].

7. Horokhova, T. O. (n. d.). Formuvannia hramatychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury na zasadakh tekstotsentrychnoho pidkhodu. [Forming the grammatical competence of future Ukrainian language and literature teachers on the basis of the text-centered approach.]. *elibrary.kubg.edu.ua*. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24283/1/Horokhova_DIS.pdf [in Ukrainian].

8. Iermolenko, S. I. (2017). Funktsionalnyi pidkhid u metodytsi navchannia ukrainskoi movy (na rivni syntaksysu). [Functional approach to the methodology of teaching the Ukrainian language (at the level of syntax)]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University*, 2, 111–118. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2740/> [in Ukrainian].

9. *Praktykum z metodyky navchannia movoznavchykh dystsyplin u vshchii shkoli [Workshop on teaching methods of linguistic disciplines in higher education]*. (2015). Kyiv, Ukraine. <http://elibrary.krpd.edu.ua/handle/0564/399> [in Ukrainian].

10. *Praktykum z metodyky navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnikh zakladakh: modulnyi kurs: posibnyk dlia studentiv ped. universytetiv ta instytutiv. [Workshop on Ukrainian language teaching methods in secondary schools: modular course]*. (2011). Kyiv: Lenvit. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 28.03.2023 р.

УДК 378.06

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-46-55

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО Й ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Бірюк Людмила Яківна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка
e-mail: kafpipo@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4940-4228

Пішун Сергій Григорович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти
Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка
e-mail: peshas56@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5748-6641

У статті проаналізовано деякі аспекти гуманістичного підходу як чинника соціального і духовного розвитку майбутніх учителів. Доведено, що гуманістичний підхід до підготовки вчителя початкової школи ставить за мету формування соціального вчителя-партнера, покликаного не просто насичувати програму різноманітним змістом, а допомагати учневі засвоювати її. Акцентовано увагу на включенні гуманістичного підходу в систему концептуальних засад соціального, професійного і духовного розвитку особистості майбутніх учителів, оскільки це не тільки школа продуктивного мислення, а й школа розвиненої культури, ключовими складниками якої є діяльність індивіда, його поведінка та спілкування – якість, дефіцит якої гостро відчуваємо наразі в усіх сферах життя.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, діяльність, культура, майбутні вчителі, освіта, спрямованість, функція.

Постановка проблеми. Нині, на початку XXI століття, життя всіх людей світу залежить від їхньої здатності до спілкування, порозуміння та співпраці. Сучасний період, вірогідно, увійде в історію як час небувалого досі стану глобальної взаємодії та взаємозалежності. Людство дедалі частіше усвідомлює взаємозв'язок усіх елементів цього світу й переглядає місце та роль людини в ньому. Особливої ваги набуває можливість порозуміння як на індивідуальному, міжособистісному рівнях, так і загальному рівні спільнот різних країн світу. Отже, бажаючи того чи ні, світ стикається з необхідністю гуманізації життя, розвитку особистості кожної людини, визнання пріоритету духовних цінностей.

У зв'язку з демократизацією і гуманізацією українського суспільства на сучасному етапі спостерігаємо спроби переосмислення мети, завдань, змісту, організаційних принципів, форм, засобів та методів освіти, визначення шляхів подолання кризових явищ, які позначилися на ній. Таким вектором розв'язання цієї проблеми, на нашу думку, є гуманізація освіти. Йдеться про те, щоб центральним завданням у справі виховання дітей і молоді зробити їх залучення до системи загальнокультурних гуманістичних цінностей – етичних, естетичних, інтелектуальних, тобто забезпечення переходу від авторитарної моделі освіти до рефлексійно-гуманістичної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформація гуманітарної освіти набирає значної ваги з огляду на необхідність формування громадянина сучасної України в умовах інтеграції національної

вищої освіти в європейський простір та інтернаціоналізації освіти. Це обумовлює оновлення змісту гуманітарних дисциплін. Питання гуманізації та гуманітаризації вищої освіти студіювали В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Сисоєва. Питання методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін висвітлили у своїх дослідженнях такі вчені, як Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Пометун, О. Пономарьов, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Романовський та ін. Сучасні підходи до гуманітарної підготовки студентів у ЗВО проаналізували О. Вознюк, В. Дементьєва, М. Козяра, О. Мінаєва, Г. Рогозіна. Формування духовних цінностей у ЗВО розглянула А. Ярошенко. Дослідниця О. Плавущька запропонувала педагогічні умови розвитку духовних цінностей особистості [6, с. 47–48].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні процесу гуманізації сучасного освітнього простору України, його концептуальних засад, виявленні специфіки, основних напрямів і умов ефективної реалізації цього процесу, результатом якого має стати соціальний і духовний розвиток майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Гуманітарна освіта – один з найважливіших складників професійної підготовки майбутніх учителів. На викладачів предметів гуманітарного циклу покладаються відповідальні завдання, пов'язані з формуванням гуманістичного світогляду майбутніх фахівців, адже професіонал має бути людиною високої культури з багатим внутрішнім світом.

Гуманізація у філософському розумінні – це цілеспрямований процес ствердження гуманістичних цінностей у світогляді, у взаєминах, у ставленні людини до навколишньої природи, ідеології, в усвідомленні індивідом самоцінності, у ставленні до досягнень культури. Для глибокого розуміння закономірностей процесу гуманізації системи освіти необхідно застосувати історичний метод: вивчити, чим цікавим предмет був у минулому і які тенденції його зміни.

У широкому розумінні слова під гуманізмом (від лат. «humanus» – людський) дослідники розуміють прагнення до людяності. На конференції, присвяченій створенню Гуманістичного інтернаціоналу, секретар із міжнародних зв'язків цієї організації Г. Уіндобрo визначив також й інші аспекти гуманізму: гуманітарне піклування про благополуччя людей, народів чи сукупне окреслення гуманітарних суспільних дисциплін. У загальноприйнятих нормах людських стосунків поняття «гуманізм» охоплює повагу до особистості, утвердження цінності життя й гідності людини, її прав і свобод, доброту, милосердя. Гуманістичний підхід розглядає людину як унікальну і неповторну цінність, що має свої особливості розвитку. Виходячи із цього, гуманістичний підхід до виховання – це розкриття потенціалу особистості, створення умов для розвитку в неї кращих моральних і громадянських якостей. Така установка означає впевненість у тому, що кожна людина заслуговує на повагу, визнання за собою права на індивідуальні погляди, інтереси, судження. У кожній особистості слід бачити ціль, бачити щось унікальне.

Гуманізація освіти в Україні «має нагальне значення, зокрема для розвитку держави в цілому. Серед її важливих складників дослідники виділяють такі напрями: відродження духовності, виховання навчаючи, визначення траєкторії особистої гуманної педагогіки кожного педагога, прагнення до рівноправного спілкування зі своїми учнями, індивідуалізація навчання, перетворення взаємодії педагога й учнів у процесі навчання на засіб їхнього творчого саморозвитку, демократизація управління освітою тощо» [8, с. 2].

У сучасних умовах зростання ролі гуманітарної складової в підготовці фахівців обумовлено: по-перше, розширенням зони міжкультурної взаємодії суспільств, соціальних груп та індивідів; по-друге, тенденцією до стрімкого розширення комунікаційних можливостей внутрішньонаціонального й глобального характеру, що складає новий тип світовідчуття, пов'язанного з формуванням глобальної єдності людської спільноти в її розмаїтті; по-третє, зростанням значення освітнього та комунікативного аспектів; по-четверте, специфікою самої професійної діяльності в багатьох сферах, пов'язаної з організацією діяльності в маленьких творчих групах, у яких ключовим моментом є «накладання» на професійне спілкування особистісного аспекту, коли на перший план виходить необхідність здійснення спільних колективних дій на основі співпраці.

У цих умовах важливими функціями в системі освіти стають гуманістичні підходи для того, щоб майбутні фахівці набули якості творчої, мобільної, естетичної особистості, здатної самокритично сприймати себе в процесі освіти як органічну частину людської культури. Така особистість буде здатна до гнучкої зміни форм і способів життєдіяльності на основі комунікації позитивного типу і принципу соціальної відповідальності. Важливим простором її самореалізації, на наш погляд, може бути саме сфера людської культури у своєму духовному втіленні (релігія, філософія, поезія, література, мистецтво тощо).

На початку 90-х років в Україні ідеї гуманізації не лише отримали поширення в педагогічному середовищі, а й знайшли відображення в Конституції України. «Гуманізм і демократизм, пріоритетність загальнолюдських цінностей над політичними інтересами, органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями, гнучкість та прогностичність системи освіти визначено і в Законі України “Про освіту”» [4, с. 45].

Концепція професійної освіти України визначає гуманізацію освіти одним із чинників соціального й духовного оздоровлення суспільства. Молодь потрібно включити в реальний культурний простір та

існуючу в даний час систему національних та загальнолюдських цінностей. У загальній гуманізації національної освіти особливої ваги набуває формування гуманності в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами, які формують відповідний світогляд – готують нову українську генерацію до повноцінного функціонування в полікультурному просторі, сприяють самореалізації майбутніх фахівців.

Гуманізація вищої освіти – це створення умов для самоствердження, самовираження і саморегуляції людини з метою оптимізації відносин між особистістю і соціумом. Вона сприяє формуванню мотивації до навчання протягом усього життя, стимулює в студента потребу в самоосвіті, щоб набути якостей усебічно розвиненої особистості. Особистісний підхід передбачає повагу до гідності студента, розуміння і прийняття його цілей, установок, «створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості в її всебічному самовизначенні й саморозвитку» [3].

В епоху реконструкції вітчизняну школу можна розглядати як галузь протистоянь різноманітних освітніх парадигм. Школа стає ареною конкуруючих між собою точок зору на мету і зміст освіти, на ефективність тих чи інших технологій навчання, на професійну компетентність учителя. Відповідно до тієї чи іншої концептуальної ідеї в дидактиці складаються різноманітні моделі навчання, і неправильний, невдалий вибір, зроблений країною, регіоном, школою у бік тієї чи іншої освітньої стратегії за ланцюжком (мета – зміст – методи – результат) породжує цілий набір непередбачуваних, неочікуваних «результатів».

«Формальна» і «матеріальна», «традиційно-консервативна» і «негуманістична», «формувальна» і «розвивальна» тощо – які б назви не приймала та чи інша освітня стратегія, кожного разу перед педагогом-практиком постає, на наш погляд, така проблема: що потрібно зробити, щоб розвиток і самоактуалізація майбутнього вчителя в процесі навчання не був побічним, стихійним, непрогнозованим і неконтрольованим результатом досягнення основної мети освіти, необхідно засвоювати певний, стандартизований зміст освіти, системи, норми (законів), правила, настанови, способи діяльності для того, щоб обраний підхід не йшов урозріз із тим, як студенти, учні (особливо молодші школярі) сприймають навколишню дійсність, соціальне середовище.

Альтернативою колишній освітній стратегії виступає нова освітня парадигма з урахуванням гуманістичного підходу в таких її проявах, як комунікативне навчання, педагогіка співробітництва, особистісно зорієнтоване навчання, кооперативне навчання, модульно-рейтингове, проєктне навчання тощо. Основою гуманістичної стратегії є особистісно орієнтований підхід, за яким людина, її самоствердження й розвиток – найвищі цінності. Принцип гуманістичної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів означає створення такої освітньої системи, яка ставить людину в центр процесу освіти, заохочує індивідуальну активність, розвиток творчих потенцій, реалізація яких спрямована на освоєння та створення стратегічного ресурсу суспільства, а саме – інформації.

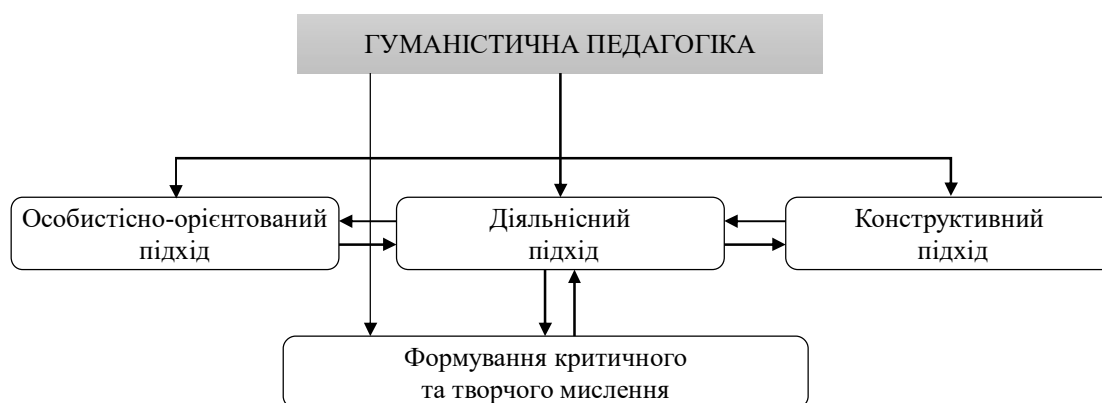

Рис. 1. Складові гуманістичної педагогіки

Розвинена культура особистості проявляється в різноманітті моральних критеріїв – це знання ідеалів і дотримання соціальних норм поведінки, це вірування та ціннісні орієнтації, це одночасно гнучкість і вміння засвоювати нову інформацію тощо. Чим краща якість умов, що ми створюємо для розвитку культурної особистості, її творчих та інтелектуальних здібностей, тим більша ймовірність отримати сучасно освічених, креативно та нетривіально мислячих людей, які можуть самостійно приймати рішення в ситуації вибору, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, відрізняються мобільністю, динамізмом та конструктивністю, володіють величезним почуттям відповідальності за свою справу та долю своєї країни.

Будь-який навчальний предмет існує в контексті відповідної науки, наука ж – у контексті всієї культури. Учені вважають, що контекст становить змістотвірну категорію, яка забезпечує рівень

особистого включення того, хто навчається, в процесі пізнання. А отже, контекст є фактором, що зумовлює відображення предметів і явищ об'єктивної реальності, їх особистісний смисл. Одним із недоліків сучасної моделі освіти вважаються вузькі рамки контексту змісту освіти, який зводиться до перелічування найбільш значних досягнень тієї чи іншої науки. Більше того, цей зміст ніяк не перетинається з контекстом життєдіяльності того, хто навчається, – людини, а також із загальнокультурним контекстом. У зв'язку із цим діяльність не набуває для неї особистісного значення, не наповнюється особистісним сенсом.

Якщо вивчення спеціальних дисциплін побудоване переважно за операційним принципом – через поступове розгортання, скорочене повторення процесу відкриття явищ чи процесів, що вивчаються, то оволодіння гуманітарними дисциплінами здійснюється переважно за субстанційним принципом. Проте недосконалість його застосування може призводити до механічного засвоєння безконтекстної інформації. Тоді втрачається головна якість дослідника – вміння бачити альтернативи [5, с. 100].

Однією з проблем реалізації гуманізації університетської освіти є невміння особистості скористатися правом отримання якісної освіти або небажання вчитися, тому формування в особистості потреби вчитися є одним із завдань усього освітнього простору. Особистість, у якої ця потреба сформована, є особистістю самостворювальною. Ще Ф. Ніцше говорив про надлюдину – людину, яка розвиває своє багатство, створює нові цінності, людину відкриту і впевнену у своєму майбутньому. У царині вищої освіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів необхідне формування гуманістичного мислення, що повинне характеризуватися насамперед співвіднесенням людини з практикою освіти та виховання. У рамках гуманістичного підходу відмінності спостерігаються у визначенні джерел і механізмів об'єктів освітнього розвитку, але, незважаючи на ці відмінності, увага викладача акцентується передусім на явищах внутрішнього світу студента в процесі навчання, учіння і становлення його як особистості. Безпосередній вихід на екзистенціалізм і гуманістичну психологію приводять гуманістично орієнтованого педагога (ученого й практика) до розуміння смислу існування школи (вищої, загальноосвітньої) як створення умов для персонально значущого навчання, наповненого особистісним сенсом для кожного, хто в ній навчається.

Характеризуючи гуманістичний підхід, одні автори доходять висновку, що успіх чи невдача цієї стратегії навчання визначається професійною підготовкою викладачів університетів та шкільних учителів, інші констатують, що сама ідея розвитку особистості в процесі навчання поступово девальвується. Але якщо всі надії в реалізації гуманістичної парадигми пов'язуються лише з яскравими, талановитими вчителями, то чи не означає це таке: гуманістична ідея в принципі не може реалізуватися за стандартного, звичайного підходу?

На думку відомого дослідника освітнього процесу І. Підласого, гуманістична педагогіка – це система наукових теорій, що стверджує виховання в ролі активного, свідомого, рівноправного учасника освітнього процесу, який розвивається відповідно до своїх можливостей.

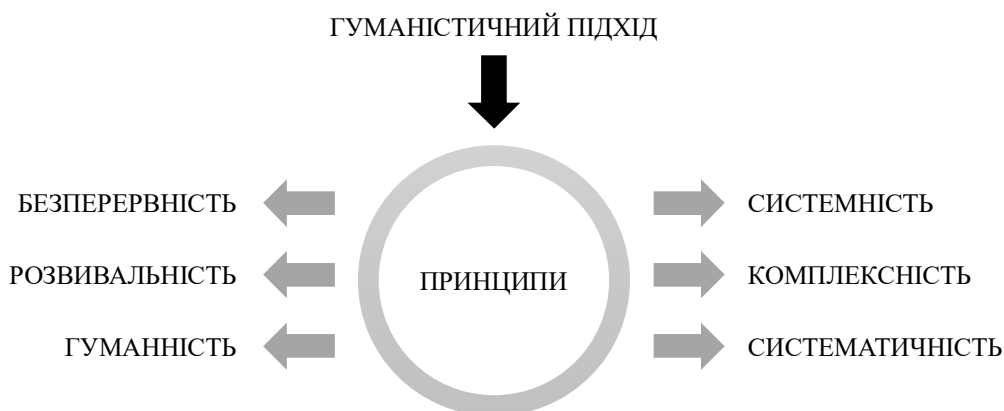

Рис. 2. Принципи освітньої роботи з метою реалізації гуманістичного підходу

Під гуманізацією освіти також розуміють дотримання засад гуманності, яку, у свою чергу, ототожнюють із гуманізмом, оскільки гуманність (людяність) – це властивість свідомості, чуттєвої сфери та поведінки людини, що передбачає позитивне ставлення до оточення, співпереживання іншим, сприяння їхньому благу, за умов відсутності причин для іншої поведінки, а гуманізм підкреслює можливості «прогресивного розвитку індивідів і спільнот та розширення простору їхньої свободи» [1, с. 59]. Із цього випливає, що ці поняття не тотожні, що заперечує доцільність наведеного твердження. Більш прийнятними уявляються погляди на гуманізм, які базуються на науковому світогляді, вільнодумстві, різноманітних формах нетейстичних переконань, критичному мисленні, демократичних ідеалах та загальнолюдських

цінностях і можуть умовно бути позначені поняттям «сучасний гуманізм» [7, с. 82].

Гуманістичне оновлення змісту університетської педагогічної освіти є ключовою умовою гуманізації суспільства. У зазначеній освіті відбувається процес соціалізації та професіоналізації, засвоєння цінностей культури та суспільства в цілому, засвоєння норм і правил. Гуманізація сучасної освіти має гуманітарну спрямованість, що особливо відрізняє останнім часом технічні виші, у стінах яких нерідко породжується ілюзія нейтральності природничо-наукових і технічних дисциплін стосовно світогляду й моральності. Процес гуманітаризації покликаний сформувати в студентів потребу в безперервній освіті, у розвитку своєї загальної культури; забезпечити гуманітарну грамотність студентів; виробити соціальну орієнтацію та прагнення до постійного морального удосконалення. Можна виділити складові процесу гуманітаризації вищої освіти, серед яких: створення комфортного гуманітарного середовища, гуманітарна спрямованість викладання всіх дисциплін – гуманітарних, природничо-наукових, технічних.

До основних положень концепції гуманізації освіти можуть бути віднесені:

- комплексний підхід до проблем гуманізації освіти, який передбачає звернення до людини як цілісного утворення і людського буття;
- гуманні технології навчання і виховання;
- навчання на межі гуманітарних і технічних сфер (живого і неживого, матеріального і духовного, біології та техніки, техніки й екології, технології і живих організмів, технології та суспільства);
- міждисциплінарність в освіті;
- функціонування циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищому закладі освіти як фундаментального, базового освітнього і системного;
- подолання стереотипів мислення, утвердження гуманітарної культури.

Гуманістичний підхід як один зі складників розвитку професійної культури майбутнього вчителя в ході освітнього процесу в закладі вищої освіти є гносеологічною цілісністю, що включає:

а) дослідницькі установки, які визначають погляд на логіку та етапи парадигмальних змін в організації професійного розвитку фахівців, аксіологічні параметри її оцінювання та регламентують відбір і тлумачення фактичного матеріалу;

б) методологічні засоби вивчення аналізованого явища.

До основних понять гуманістичного підходу, через які вводяться смислові значення його базових концептів, належать: гуманістична спрямованість професійного розвитку фахівців; єдність гуманістичної та спеціально-виробничої культури, культурологічного і компетентнісного підходів; індивідуальна особистісна модель світу і професійної діяльності; індивідуально-особистісний характер професійного розвитку; активна та відповідальна позиція студентів і викладачів; варіативність змісту, покладеного в основу професійної культури та технологій її розвитку; подолання компетентнісної одномірності професійної культури майбутнього вчителя; суб'єкт-суб'єктні відносини: діалог, співробітництво, творчість, партнерство; комфортний характер розвивального освітнього середовища; рефлексія; самоактуалізація і самореалізація; самопізнання, самоорганізація, самоврядування; усвідомлений і відповідальний вибір.

У дослідженні установок цього підходу насамперед важливо акцентувати на тому, що:

– сам гуманістичний підхід є системним мультисмисловим феноменом, що будується на комплексі базових (системному, структурному, функціональному, історичному, логічному, синергетичному), парадигмальних (парадигмально-педагогічному, поліпарадигмальному, антропологічному, соціально-стратифікаційному, культурологічному, аксіологічному, цивілізаційному) та інструментальних (порівняльному, герменевтичному, онтологічному, феноменологічному) наукових підходах;

– функціональне призначення гуманітарного підходу полягає в забезпеченні гуманізації процесу підготовки фахівців у вищих навчальних педагогічних закладах:

- у центрі уваги – унікальна, цілісна особистість майбутнього педагога;
- майбутній педагог має право на різнобічний, вільний розвиток і прояв здібностей у ході навчально-пізнавальної діяльності;
- реалізація принципів рівності, справедливості, людяності є нормою відносин в освітній установі.

Реалізація досліджуваного підходу дозволить вирішити проблему розвитку професійної культури майбутніх учителів не тільки з компетентнісних позицій, а й наповнити їх гуманістичним змістом.

Організація цього процесу дасть можливість:

- змінювати рольову позицію викладачів і студентів, що забезпечить активне здійснення саморефлексії, самоконтролю та самоактуалізації;
- поглянути на навколишній соціокультурний і екологічний простір як на цілісне культурно-інтегративне поле життя, у якому людина і світ неподільні;
- зорієнтувати майбутніх фахівців на вільний творчий пошук, що дасть їм право на помилки, які будуть супроводжуватися не покаранням, а зацікавленістю та підтримкою педагога (у такій атмосфері стає

можливим застосування будь-яких форм навчальної роботи: від гнучких до чітко регламентованих у своїй побудові, якщо тільки вони відповідають потребам майбутніх учителів й цілям освітнього процесу);

– відкривати для себе особистісну вагу знань і на цій основі опановувати зміст навчальних предметів;

– гармонізувати культурологічну складову освітнього процесу;

– становлення діалогу як основного способу навчальної взаємодії майбутніх учителів.

Використання концепції гуманістичного підходу ґрунтується на: історії його становлення; ідеях, що виражають основний задум вирішення проблеми (сутність концепції); поняттях, через які вводяться смислові значення її базових складників; основних положеннях (або принципах), що показують напрями і логіку можливих дій для успішного вирішення задекларованої в концепції проблеми; описі конкретних моделей реалізації задуму рішення проблеми.

У методичному плані мова йде:

– про особистісно орієнтований професійний розвиток майбутніх педагогів;

– про створення гуманістичного освітнього середовища;

– про підвищення суб'єктності студентів у ході професійної підготовки;

– про забезпечення партнерських стосунків між викладачами як організаторами професійного розвитку майбутніх учителів і студентами як суб'єктами професійного саморозвитку.

Гуманістично-розвивальне освітнє середовище повинно розглядатися як частина соціокультурного середовища з пріоритетом гуманістично-моральних цінностей, зоною безпосередньої активності майбутніх учителів, що створює умови для розвитку їхньої суб'єктності, гармонійного поєднання освоєного природничо-наукового і гуманітарного знання та формування ціннісних орієнтацій у системі особистісного розвитку.

До найважливіших ознак гуманістично-розвивального освітнього середовища нами віднесено:

1. Цілісність, яка вимагає вибудовування стратегії освіти, в основі якої лежить не логіка наукового знання, а логіка засвоєння широкого соціокультурного досвіду людства та місця в ньому людини. Єдність навчальної та позанавчальної зон діяльності студента. Включення в методичному плані кількох етапів (етап загальної орієнтації в досліджуваному явищі, розгляд його як цілого; етап поглибленого аналізу явища, встановлення внутрішніх, сутнісних властивостей; етап синтезу, який характеризується появою в свідомості нової цілісності; етап гуманізації знання, розуміння можливості використання цих знань з гуманістичних позицій).

2. Інтегративність, що виражається в міжпредметній концентрації змісту освіти.

3. Багатоаспектність, яка передбачає розуміння й вивчення освітнього середовища з різних точок зору.

4. Універсальність, яка передбачає «озброєння» майбутніх вчителів універсальними способами дій, які можуть знадобитися під час розв'язання нестандартних та невідомих професійних завдань.

5. Надлишковість, яка необхідна для особистісного вибору фахівців змісту і способу отримання освіти відповідно до своїх потреб, цілей, та створює можливості для здійснення варіативного освітнього процесу як за змістом, так і за вживаними освітніми технологіями.

6. Відкритість, яка передбачає можливість її розширення залежно від особистісних освітніх потреб.

7. Культурно-мовну орієнтацію, сутність якої в тому, що мова розглядається як об'єднувальне поле освітнього середовища.

Дослідники наголошують на провідній ролі педагога в гуманізації освіти. Викладач орієнтує на спільне вироблення духовних цінностей, попереджаючи формування так званого «технократичного мислення», яке є перешкодою формуванню в студентів розуміння того, що в їхній майбутній професійній діяльності важливо враховувати людський фактор, що гуманне ставлення – це обов'язкова умова оновлення суспільства.

У рамках гуманістичної парадигми перед викладачем ставляться нові й складні завдання, вирішення яких вимагає використання відповідних методів, засобів, технологій навчання, створення творчої атмосфери, організації позакласної роботи. Гуманізація освіти означає створення в суспільстві гуманної системи освіти, що відповідає свободі особистості, соціальній справедливості, людській гідності. Особистість завжди суб'єктивна і індивідуальна. Їй притаманні такі характеристики, як доброта і співчуття, милосердя і терпимість, скромність і рефлексія. Набуття своєї індивідуальності та неповторності в багатосторонньому і суперечливому світі – у цьому, на нашу думку, полягає людський сенс для особистості.

В умовах гуманізації викладач і майбутні вчителі стають рівноправними учасниками педагогічного процесу. Основний наголос робиться на тому, щоб навчити особистість вчитися, розвинути потребу в знаннях, розвинути вміння здобувати ці знання, обробляти їх і головне – використовувати їх у майбутній професійній діяльності. Студент поряд з викладачем стає учасником формування цілей, завдань, використання форм, методів і технологій педагогічного процесу, що, у свою чергу, передбачає створення

навчальних планів і програм з урахуванням індивідуальних освітніх траєкторій. Індивідуальні цінності особистості мають бути пріоритетними порівняно із цінностями громадських інститутів.

Партнерські відносини між викладачем і студентами – це стійка система взаємодій, організована педагогом на основі:

- співробітництва;
- суворого дотримання прав, обов'язків і відповідальності кожного суб'єкта освітнього процесу за його якість і результати;
- співтворчості, взаємоповаги, взаємодовіри, взаємодопомоги і доброзичливості за суворої вимогливості до студентів з боку викладача;
- застосування методик і технологій, що забезпечують виконання студентами ролі активного суб'єкта особистісного саморозвитку, свого перетворення, долавання негативних рис характеру, максимальної реалізації своїх здібностей і досягнення найвищих результатів в освітній діяльності, формування необхідних здатностей і гуманістичної спрямованості майбутнього фахівця.

Вирішення педагогічних цілей із позицій партнерських відносин характеризується насамперед тим, що:

- по-перше, вона ґрунтується на врахуванні базових психологічних особливостей студентів, на їх прагненні до пізнання світу, до саморозвитку; на здатності молодих людей переносити значні труднощі заради досягнення успіху і перевірки самих себе; на їх прагненні до активності, самовираження, творчості та визнання;
- по-друге, недостатність соціального та пізнавального досвіду компенсується організацією їхньої навчальної діяльності, обов'язковим наданням їм допомоги і підтримки;
- по-третє, викладачі переконані, що немає нездатних до навчання студентів, а є нерозкриті здібності, немає і «важких» студентів – такими вони стають, якщо педагог не знайшов методів впливу, адекватних індивідуальним особливостям кожного з них;
- по-четверте, здійснюється організація взаємодії викладача та студентів, за якої: кожне заняття є для них певним відкриттям, перевіркою своїх сил і можливостей; максимально реалізується особистісно-формувальна функція; зусилля викладача спрямовані на забезпечення не покірливості студентів, а їх активної інтелектуальної, вольової та моральної діяльності;
- по-п'яте, правила організації пізнавальної діяльності студентів зводяться до такого:
 - а) не можна вдаватися до примусового навчання; слід пропонувати таку форму навчальної діяльності, що сприйметься ними як вільно обрана;
 - б) навчання повинно бути інтенсивним, здійснюватися на високому рівні подолання труднощів; однак шукати труднощі заради труднощів безглуздо. Тож як і які труднощі планувати, у якому напрямі активізувати психічні сили студентів, щоб вони постійно знаходилися в стані напруженої думки, – завдання викладача;
 - в) виходити з того, що майбутній учитель – цілісна особистість і треба зробити так, щоб педагогічний процес захоплював її повністю, з усіма життєвими потребами і прагненнями;
 - г) слід забезпечити максимальну індивідуалізацію і результативність навчання.

Ідея гуманізації освіти реалізується через упровадження такої концепції освіти, яка б орієнтувалася на нову структуру цінностей, зокрема на індивідуалізацію, природні права особистості. За таких умов освіта повинна відіграти статусну роль у підготовці майбутніх учителів початкової ланки освіти в університеті XXI ст. Безперечно, пріоритетним є індивідуалізм, здібності, нахили людини, рівні можливості, свобода, демократія. На нашу думку, індивідуалізм – це здатність і право вибору системи освіти. Особистість вільна в праві вибору форм і методів освіти, творчого підходу всіх учасників освітнього процесу до його формування та здійснення, що передбачає рівні можливості в сфері освіти. Завдяки їй особистість здатна розвинути свою індивідуальність.

З позицій гуманізму кінцева мета навчання й виховання полягає в тому, щоб кожний вихованець міг стати повноправним суб'єктом діяльності, пізнання і спілкування, вільним самодіяльним. Ступінь гуманізації навчального процесу визначається тим, наскільки цей процес створює передумови для самореалізації особистості, розкриття всіх наявних у неї природних задатків, її прагнення до свободи, до творчості. Натомість ми сьогодні споглядаємо ситуацію, коли шкільна й університетська освіта намагаються нехтувати гуманістичним дискурсом.

Гуманістична педагогіка зорієнтована на особистість. Її визначальними ознаками є зміщення пріоритетів на розвиток психічних, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сфер особистості замість опанування обсягу інформації та формування певного кола вмінь і навичок; зосередження зусиль на формуванні вільної, активної, мислячої і дієвої особистості, громадянина-гуманіста, здатного зробити обґрунтований вибір у різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях, забезпечення належних організаційних умов для успішного досягнення навчально-виховного процесу. За І. Бехом, «розвиток

гуманної, вільної, відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її духовних цінностей, що протистоять утилітарно-прагматичним цінностям. ... Сфера духовних цінностей охоплює сенс життя, любові добра, зла тощо, тобто сенс загальних моральних категорій» [2, с. 124].

Гуманізація особистості сучасного студента вимагає нової постановки питання про професійну культуру, яку слід розглядати не тільки у вузькому сенсі – як комплекс професійних знань і навичок, а й у широкому – як сукупність усіх соціальних якостей студента, частиною яких є професійна культура і поза якими вона неможлива або вкрай обмежена. Тільки в органічному поєднанні всіх особистісних якостей студента складаються і розвиваються основи справжнього професіоналізму як синтезу знань, ціннісних орієнтацій, практичного та соціального досвіду майбутнього вчителя. Ми підтримуємо позицію тих дослідників, які вважають, що для здійснення гуманістичної підготовки студентів ЗВО слід створити такий комплекс педагогічних умов: формування у майбутніх учителів позитивної мотивації до вивчення гуманітарних дисциплін; створення інноваційного навчально-методичного забезпечення процесу гуманітарної підготовки майбутніх учителів; упровадження дієвих навчальних технологій (традиційних та інноваційних) під час вивчення гуманітарних дисциплін майбутніми фахівцями; створення індивідуалізованого гуманістичного середовища для навчання майбутніх учителів [9].

Таким чином, гуманізацію слід розуміти насамперед як відмову від авторитарної педагогіки з її авторитарним тиском на особистість, як перехід до особистісно зорієнтованої педагогіки, що надає абсолютного значення власній свободі й діяльності особистості. Гуманізувати педагогічний процес – це означає створити такі умови, у яких студент не може не навчатися, не може навчатися нижче своїх можливостей, не може залишатися байдужим спостерігачем освітніх справ.

Прибічники гуманістичної педагогіки відкидають навчання майбутнього вчителя, орієнтоване на регулярний контроль знань. Учителі можуть зробити навчання захопливим і продуктивним для учнів, якщо їхнє навчання захопливе і продуктивне. Творчий пошук сприяє самоактуалізації особистості, отже, на думку вчених-гуманістів, педагогові слід надати повну свободу діяльності. В основі цього напрямку лежать, як зазначалося вище, гуманістичні програми підготовки майбутніх учителів, а саме: «Особистість завтрішнього дня» К. Роджерса; «Я-концепція» Р. Бернса, що відводять чільне місце розвитку особистості педагога. Ми розглядаємо процес гуманізації як одухотворення людини, розвиток її особистості. Еволюція людини, її розвиток – це і є поступ гуманізму.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що в сучасному процесі педагогічного реформування життєздатною може бути тільки така система освіти, яка виявиться здатною реалізувати функцію відтворення гуманістичних традицій вітчизняної та світової культури. Подібна освітня система стає здатною до саморозвитку, до співставлення і взаємодії із зарубіжними освітніми моделями. Однак можливості гуманізації освітнього простору залежать і від зовнішніх факторів (державних інститутів, суспільства, громадськості, органів управління тощо). Водночас професійно-особистісна складова педагога буде визначальним чинником оновлення вищої освіти на засадах гуманізму. На нашу думку, сучасний педагог повинен вільно орієнтуватися в широкому полі професійної діяльності, відповідально брати участь в освітньо-виховних процесах, утілюючи стратегію на становлення духовно розвиненої, культурної особистості. Резерви гуманізації освіти, сутнісною характеристикою яких є реалізація гуманістичного підходу в педагогічній діяльності з точки зору учня і в ім'я його, передбачають подальшу динаміку культурного розвитку нашого суспільства. У зв'язку із цим гуманістичний підхід у системі вищої освіти вдосконалює контекст сприйняття світу молоді людиною, сприяє глибшому його розумінню. Відповідно, гуманістичний характер педагогічної взаємодії на основі розвитку суб'єктних властивостей особистості майбутнього вчителя і формування його ставлення до системи культурних цінностей сприятиме вибудовуванню власного життя, зокрема й у контексті професійного цілеспрямованого вдосконалення.

Таким чином, короткий аналіз гуманістичного підходу в освіті дає нам змогу зробити такі висновки:

- у сучасному світі спостерігається тенденція відродження гуманності;
- зростає роль духовних цінностей у житті людини;
- гуманізм – це духовне спілкування з іншим;
- гуманізація вищої освіти можлива і перспективна за умови розвитку особистості студента, у тому числі й у процесі професійного розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів;
- гуманістичний підхід до підготовки майбутніх учителів ставить за мету формування соціального вчителя-партнера, покликанного не просто насичувати програму різноманітним змістом, а допомагати учневі засвоювати її;
- гуманістична спрямованість є особистісно значущою рисою сучасного педагога, яка виявляється через утілення в його професійній діяльності вічних духовних цінностей;
- перспективним є створення нових спецкурсів з урахуванням засад гуманістичної педагогіки й засад міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир: ПП «Рута», Видав. «Волинь», 2008. 232 с.
2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 124–127.
3. Гук О. Ф. Гуманізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 14. С. 179–187.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu.htm (дата звернення: 16.02.2023).
5. Матвієнко П. В. Ефективність гуманітарних знань: викладання та засвоєння. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2005. № 4. С. 95–104.
6. Проданок Ф. М., Гребеннікова Н. В. Генезис феномену гуманізації та гуманітаризації освіти. Процеси гуманізації та гуманітаризації освіти: монографія / А. В. Сакун, О. П. Кивлюк, М. О. Нестерова та ін. Київ: КНУТД, 2020. 176 с.
7. Силкіна С. О. Парадигма гуманізму в контексті сучасного філософського дискурсу. *Культура і сучасність: зб. наук. праць*. Київ: Міленіум, 2012. № 2. 262 с.
8. Часова К. С. Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 194–201.
9. Шевчук Т. Є. Педагогічні умови гуманітарної підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії у вищих технічних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне: НУВГП, 2016. 326 с.

HUMANISTIC APPROACH TO EDUCATION AS THE FACTOR OF INTENDING TEACHERS' SOCIAL AND SPIRITUAL DEVELOPMENT

Biriuk Liudmyla

Doctor of Pedagogical Science, Professor at the Department of Primary Education Pedagogy and Psychology
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Pishun Serhii

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Primary Education Pedagogy and Psychology
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *At the current stage, according to the democratization and humanization of Ukrainian society, attempts are being made to rethink the purpose, tasks, content, organizational principles, forms, means and methods of education, to determine the ways of overcoming the crisis phenomena that have affected it. We see the humanization of education as a vector for solving this problem. It is about making the main task in the education of children and youth to involve them in the system of general cultural humanistic values – ethical, aesthetic, and intellectual, i.e. ensuring the transition from an authoritarian model of education to a reflective and humanistic.*

*In the broad sense of the word humanism (from the Latin **humanus** means human), researchers understand the desire for humanity. At the conference devoted to the creation of the Humanist International, the secretary of this organization's international relations, G. Windobro, also defined other aspects of humanism: humanitarian care for the well-being of people, and nations, or the collective delineation of humanitarian social disciplines. In the generally accepted norms of human relations, the concept of «humanism» includes respect for the individual, affirmation of life and person dignity value, personality's rights and freedoms, kindness, and mercy. The humanistic approach considers a person as a unique and inimitable value that has its own characteristics of development.*

Based on this, the humanistic approach to education is revealing the potential of an individual, creating conditions for the development of the best intellectual, moral and civic qualities. Such an attitude means confidence that every person deserves respect, and recognition of the right to individual views, interests, and judgments. You should see an aim in each personality, see something unique. Under these circumstances, the humanistic approach performs an important function in the education system in order to acquire intending specialists' qualities of a creative, mobile, aesthetic personality, capable of self-critically perceiving themselves in the process of education as an organic part of human culture.

Purpose. *Article aims to substantiate the humanization process of the Ukrainian modern educational space, its conceptual foundations, specifics, main directions and conditions for the effective implementation of the process, the result of which should be the social and spiritual development of intending teachers.*

Methods. *Theoretical analysis of psychological and pedagogical scientific literature for the study of conceptual provisions, basic concepts and categories of this topic, which makes it possible to substantiate its basic principles were used in the process of research.*

Conclusion. *Summarizing the above, we note that in the modern process of pedagogical reform, only such an education system can be viable, which will be able to realize the function of reproducing the humanistic traditions of national and world culture. Such an educational system becomes capable of self-development, comparison and interaction with foreign educational models. However, the possibilities of humanizing the educational space also depend on external factors (state institutions, society, the public, governing bodies, etc.).*

Keywords: *Humanism, Humanization, Activity, Culture, Intending Specialists, Education, Approach, Direction, Function.*

References

1. Ball, H. O. (2008). *Oriientyry suchasnoho humanizmu (v suspilnii, osvittii, psykholohichnii sferakh) [Modern humanism orientations (in social, educational and psychological spheres)]*. Zhytomyr: PP «Ruta», Vydav. «Volyn». [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in personality development]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology, 1*, 124–127. [in Ukrainian].
3. Huk, O. F. (2008). Humanizatsiia osvittnoho protsesu u vyshchomu navchalnomu zakladi. [Humanization of the educational process in a higher educational institution]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy, 14*, 179–187. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy Pro osvitu № 2145-VIII [Law of Ukraine On Education No. 2145-VIII]. (2017). *kodeksy.com.ua*. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu.htm. [in Ukrainian].
5. Matviienko, P. V. (2005). Efektyvnist humanitarnykh znan: vykladannia ta zasvoiennia [Effectiveness of humanitarian knowledge: teaching and learning]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnyimi systemami – Theory and practice of social systems management, 4*, 95–104. [in Ukrainian].
6. Prodaniuk, F. M., & Hriebiennikova, N. V. (2020). *Henezys fenomenu humanizatsii ta humanitaryzatsii osvity. Protsey humanizatsii ta humanitaryzatsii osvity [The processes of education humanization and humanitarization]*. Kyiv: KNUTD. [in Ukrainian].
7. Sylkina, S. O. (2012) Paradyhma humanizmu v konteksti suchasnoho filosofskoho dyskursu [The paradigm of humanism in the context of modern philosophical discourse]. *Kultura i suchasnist – Culture and Modernity*. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].
8. Chasova, K. S. (2013). Humanizatsiia osvity v Ukraini: teoretychnyi analiz [Humanization of education in Ukraine: theoretical analysis]. *Pedahohichni protses – Pedagogical process, 4*, 194–201. [in Ukrainian].
9. Shevchuk, T. Ye. (2016). Pedahohichni umovy humanitarnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv mekhanichnoi inzhenerii u vyshchykh tekhnichnykh zakladakh [Pedagogical conditions of intending specialists' humanitarian training in mechanical engineering in higher technical institutions]. *Candidate's thesis*. Rivne: NUVHP. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 7.03.2023 р.

УДК [(373.13:373.24):004](043.3)

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-55-65

ВИКОРИСТАННЯ WIKI-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Листопад Олексій Анатолійович

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: lystopad.oa@pdpu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-3121-324X

Мардарова Ірина Костянтинівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: mardarova.ik@pdpu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8899-2830

Гуданич Наталія Миколаївна

стажист-викладач кафедри дошкільної педагогіки
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: hudanych.NM@pdpu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-2421-8955

У статті проаналізовано проблеми використання wiki-технологій у сучасній освіті. Схарактеризовані особливості використання wiki-технології як компонента дистанційної освіти. Визначено сутність поняття «wiki-технологія», досліджено україномовні wiki-сервіси. Визначено переваги використання wiki-технології, розглянуто особливості впровадження wiki-технологій в освітній процес закладів вищої освіти. Окреслено особливості застосування wiki-технологій у професійному становленні майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Доведено, що володіння новими інформаційно-комунікаційними технологіями є невід'ємною часткою педагогічної компетентності. Виявлено основні труднощі та проблеми застосування wiki-технологій у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційна освіта, wiki-технології, вихователі закладів дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Інформатизація процесу освіти є одним із пріоритетних напрямів формування інформаційного суспільства. Сьогодні інформація стає предметом масового споживання, інформаційне суспільство забезпечує будь-якому індивіду доступ до будь-якого джерела інформації, тому